

CELLULOIDPLAFON: TÖBB NŐT A DIREKTORI SZÉKEKBE!

Ha azt mondjuk, hogy a filmkészítés még mindig látványosan a férfiak által dominált szakma, akkor igen finoman fejeztük ki magunkat. Az Oscar-díj csaknem százéves története során például mindössze három nő kaphatta meg a legjobb rendezőnek járó szobrocskát. És a probléma nem áll meg a Hollywood táblánál – Cannes, Berlin, Velence, mindenhol hasonlóan rosszak az arányok. Hol vannak a női rendezők, és miért nem kapták meg eddig a nekik járó elismerést?

Fontos mérföldkőként ünnepli a 2009-es évet a filmtörténelem, amikor Kathryn Ann Bigelow *A bombák földjén* című alkotásáért első nőként vehette át a legjobb rendezőnek járó Oscart. A következő két női díjazottra ezután még több mint egy évtizedet kellett várunk. 2020-ban Chloé Zhao *A nomádok földjéért* kapott szobrot, ezzel az első nem fehér bőrű nő lett a kategóriában, akít elismert az Akadémia. 2021-ben pedig *A kutya karmai közt* című moziért – az egyébként komoly alkotói életúttal rendelkező – Jane Campiont díjazták. A film európai színterén kicsit hamarabb állhattak be nők a reflektorfénybe. 1975-ben éppen egy magyar, Mészáros Márta volt az első női rendező, aki hazavihette a berlini filmfesztivál Arany Medve díját. Velencében 1981-ben tört meg a jég, azóta további hat alkalommal emeltek ki női direktorokat. Cannes-ban ezzel szemben ugyanolyan ritkaságnak számít a női díjazott, mint Hollywoodban. A fesztivál 76 éves történetében összesen három alkotót ismertek el, elsőként 1993-ban Jane Campion kapta meg az Arany Pálmát. Az Európai Audiovizuális Megfigyelőközpont 2022-es kutatása szerint továbbra sem állunk jól: a filmrendezők kevesebb mint negyede nő az európai filmgyártásban. Bár a független filmekben egyre több a női alkotó, a nagyobb költségvetésű játékfilmek terén még mindig nem kapnak elég lehetőséget. Ennek hátterében a nők filmipari helyzetét kutató kritikus, Martha Lauzen szerint

a celluloidplafonnak kereszttel jelenség áll, amely összetett módon gátolja meg a női alkotók érvényesülését.

RENDEZŐ NŐ, NŐI RENDEZŐ, NŐRENDEZŐ

Ám a „celluloidplafon” az elmúlt évtizedben kétségtelenül repedezik. A legjobb példa erre Greta Gerwig, akit előbb színészként, majd 2007-től forgatókönyvíróként, a *Lady Bird* 2017-es megjelenése óta pedig rendezőként is elismer a szakma. A *Barbie*-film sikere után garantált, hogy még az is megjegyezte a nevét, aki a rózsaszín sztori helyett az Oppenheimerre váltott mozijegyet. Greta Gerwig karrierje túlmutat önmagán, inspirációt jelent más alkotók számára is. „A hollywoodi blockbustereket nagyon ritkán rendezik nők. 2020 például kiugró év volt, ekkor a 100 legnagyobb bevételű filmből 16-ot rendezett nő, ami még mindig nem túl erős arány – mondja Szelecki Rozália rendező, aki idén debütált első nagyjátékfilmjével, a *Cicaverzum*-mal. – Bár tudom, hogy a feminista kritika megtalálta a *Barbie*-t, de fontos lépés volt abban a tekintetben, hogy lehozta a feminizmus témáját az átlagnéző szintjére. Engem személy szerint is inspirált. Sokszor érzem azt, hogy nem öltözhetek fel nőiesen egy forgatáson, mert a megjelenésem olyan irányba vinné el a figyelmet, ami miatt nem tudnám rendesen végezni a munkámat. Faramuci a helyzet, mert bár a megjelenéssel szeretem hangsúlyozni, hogy nő vagyok, jobban örülnék, ha szakmailag úgy kezelnének, mint egy rendezőt, és nem úgy, mint egy női rendezőt.” A női rendezők érvényesülése kapcsán fundamentális lépés az, ami például az irodalom tereiben már megtörtént, miszerint a titulusban sem teszünk különbséget női és férfi

Szelecki Rozália rendező, 2023-ban jelent meg első nagyjátékfilmje, a *Cicaverzum*, emellett a *Nyitottak* vagyunk összel debütált kampányfilmjét is ő rendezte, amelyben 33 cég felsővezetője állt ki a diverzitás mellett.

író között. A filmiparban ez a fordulat még előttünk áll. „A női jelzőt sokszor degradálóan alkalmazzuk, gondoljunk csak a televíziós aranykorára, amikor a szappanoperákat nőies műsoroként aposztrofálták, és ezzel azt is sugalmazták a műfaj kapcsán, hogy nem képvisel magas kulturális értéket – teszi hozzá Hermann Veronika, az ELTE BTK Média és Kommunikáció Tanszékének adjunktusa. – A nőies jelző és az alacsony minőség közé egyenlőségjel került. Ez a fajta előítéletesség azóta is jelen van a filmiparban. Többek között ezért is hiszek a kvótában, mert beindít egy olyan folyamatot, ami egyrészt láthatóvá teszi a női alkotókat, másrészt megmutatja a sokszínűségüket, ezáltal megszűnhetnek a korábbi sztereotípiák. Eljöhét az a kor, amikor, ha filmrendezőre gondolunk, nem egy ősz, szivarozó művészembert képzelünk el, hanem akár egy fiatal nőt. Az elmúlt évek alkotásaiból – akár Enyedi Ildikó, Grosan Cristina, Buda Flóra Anna sikereire gondolunk – tisztán kirajzolódik, hogy a diverzitás, a női néző-

pont, a női ábrázolás egészen más minőségeket tud behozni. Fontos, hogy ezek nem ellentétesek egy férfi nézőponttal, hanem kiegészítik, árnyalják azt. Szükséges, hogy sokféle hang jelenjen meg az egyik legnépszerűbb művészeti és szórakoztató területen.”

SZÁMÍT, HOGY EGY FILMET NŐ VAGY FÉRFI RENDEZ?

Számít. Például azért is, mert a női rendezők, producerek fontos átjáró funkciót töltenek be más nők számára az iparágban belül, azaz ha nőül a rendezői székben, akkor lényegesen magasabb a nők aránya íróként, vágóként és operatőrként. A legalább egy női rendezővel rendelkező filmekben a korábban említett kutatás szerint az operatőrök 30 és a vágók 48%-a volt nő. A kizárólag férfi rendezőkkel készült filmekben a nők az operatőrök csak 12, a vágók 22%-át tették ki. A *Cicaverzum* esetében is megfigyelhető a tendencia, hiszen a produceri, a vágó és a forgatókönyvírói szerepeket is nők töltötték be. „Én a saját bőrömmön is tapasztalom a pozitív változásokat – mondja Rozi. – Szász János és Janisch Attila osztályába jártam, mi voltunk az első évfolyam, ahol megfordult a nemek aránya, a hétből négyen voltunk lányok. Persze ez még korántsem jelenti azt, hogy ez az arány a munkaerőpiacon is jelentkezik. Bár valóban egyre több nő van, aki nagyjátékfilmet forgat itthon, hála nekik a többi területen is egyre több a nő, de a lényeges kérdés az, vajon hányan tudják megcsinálni a második nagyjátékfilmjüket is?” A filmiparban még valóban sokat kell tennünk az esélyegyenlőségért. „Ez egy folyamat, aminek talán nincs is végcélja – teszi hozzá Veronika. – És természetesen nem az a cél, hogy minden rendező nő legyen, ahogy egyébként korábban minden rendező férfi volt. Szerencsére a mai fiatal generáció emberi jogok és esélyegyenlőség szempontjából sokkal nagyobb elvárásokat támaszt, és ez a fajta nézői igény jelentős előrelépést hozhat. Egy biztos, minden egyes női rendező által készített film eggyel előbbre visz, és eggyel több szakadást ejt a celluloidplafonon.”

MESZEGETŐ MARCSI